

Lietz, Natalia

Sesja naukowa "Mikołaja Kopernika Opera Omnia - zwieńczenie edycji 2007"

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 53/3-4, 101-106

2008

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Natalia Lietz

Instytut Historii Nauki PAN
Warszawa

SESJA NAUKOWA
„MIKOŁAJA KOPERNIKA *OPERA OMNIA*
– ZWIĘCZENIE EDYCJI 2007”

10 grudnia 2007 r. w Sali Lustrzanej Pałacu Staszica w Warszawie odbyła się Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Mikołaja Kopernika *Opera omnia* – zwieńczenie edycji 2007”.

Organizatorem konferencji był Instytut Historii Nauki PAN w Warszawie.

Obrady rozpoczęły się o godzinie 10. Dyrektor IHN PAN – doc. dr hab. Leszek Zasztowt oraz Przewodnicząca Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN – doc. dr hab. Halina Lichočka zaprosili do Prezydium obrad Prezesa PAN – prof. dr. hab. Michała Kleibera oraz Przewodniczącego Wydziału I PAN – prof. dr. hab. Stanisława Mossakowskiego.

Przemówienie inauguracyjne wygłosił prof. Kleiber, który wyraził satysfakcję z uczestnictwa w uroczystości z okazji zakończenia edycji *Dzieł wszystkich* Mikołaja Kopernika. Zdaniem Prezesa PAN, wydawnictwo zasługuje na szczególną uwagę, albowiem tom zwieńczający edycję *Dzieł wszystkich* Mikołaja Kopernika pozwolił zapoznać się z historią prac nad epokowym dziełem, którego wielowątkowość nie pozostawia obojętnym. Prof. Kleiber był pełen uznania dla trwającego niemal pół wieku trudu uwieńczonego sukcesem. Dziękował rodzinom nieżyjących już uczonych, którzy przyczynili się do powstania edycji, oraz ich naukowym następcom. Prezes podkreślał znaczącą rolę, jaką odegrał profesor Andrzej Wyczański jako Redaktor Naukowy ostatniego tomu,

a także IHN PAN, który przez pół wieku prowadził prace nad edycją *Dzieł wszystkich* Mikołaja Kopernika. Jak podkreślał prof. Kleiber, niniejsza edycja odgrywa niebagatelną rolę dla samej Polskiej Akademii Nauk, dowodząc konieczności istnienia placówek PAN. Doceniał także edycje anglojęzyczne, w których tworzeniu brali również udział najwybitniejsi, światowej sławy badacze kopernikańscy. Specjalne podziękowania Prezes PAN złożył na ręce Dyrekcji IHN PAN za sfinalizowanie edycji.

Następnie Prezes PAN wręczył listy gratulacyjne wraz z tomem: prof. dr. hab. Andrzejowi Wyczańskiemu – Redaktorowi Naukowemu ostatniego tomu, prof. dr. hab. Marianowi Biskupowi na ręce prof. dr. hab. Andrzeja Woszczyka – Prezesa Towarzystwa Naukowego w Toruniu, pani Minister Wandzie Fidelus-Ninkiewicz – Szefowej Kancelarii Sejmu RP na ręce Dyrektora Mieczysława Broniarka z Wydawnictwa Sejmowego, prof. dr. hab. Jerzemu Burchardowi, prof. dr. hab. Juliuszowi Domańskiemu, panu Jerzemu Kowalikowi – Prezesowi Drukarni Narodowej w Krakowie, pani Redaktor Marii Skowronek z Wydawnictwa Sejmowego, a także Rodzinom: Profesora Aleksandra Birkenmajera na ręce pani Marii Birkenmajer-Hodgard – córki Profesora, Profesora Pawła Czartoryskiego na ręce żony – Weroniki Czartoryskiej oraz dzieci – Marii i Witolda, Profesora Jerzego Dobrzyckiego na ręce żony – profesor Marii Dobrzyckiej i synów – Adama i Krzysztofa oraz Profesora Jerzego Zatheya z Działu Rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej na ręce syna – dr. Jacka Zatheya.

Kolejne listy gratulacyjne wraz z tomem wręczył Przewodniczący Wydziału I PAN – prof. Mossakowski. Otrzymali je: prof. dr. hab. Tadeusz Bieńkowski za prace nad ostatnim tomem, mgr Małgorzata Golińska-Gierych za całość i ostatni tom, doc. dr. hab. Jacek Soszyński za całość i ostatni tom, doc. dr. hab. Jarosław Włodarczyk za całość i ostatni tom, doc. dr. hab. Grażyna Rosińska za całość i ostatni tom, dr. Jerzy Drewnowski za całość, dr. Maria Kowalczyk z Działu Rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej za całość, pan Andrzej Magierski z Wydawnictwa Sejmowego za całość, dr. Małgorzata Malewicz za całość, mgr Jan Malicki za całość, pan Jan Miś z Wydawnictwa Sejmowego za ostatni tom, pan Stefan Nargiełło – artysta-plastyk – za całość, pani Anna Rowicka z Wydawnictwa Sejmowego na ręce pana inżyniera Dorocińskiego za ostatni tom i za całość, pan Władysław Trojanowski z Państwowego Wydawnictwa Naukowego za całość, dr. Marek Troszyński za całość, dr. Anna Wołoszynowa za całość, dr. Leszek Zygnier z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika – asystent profesora Mariana Biskupa – za całość, byli dyrektorzy IHN PAN: prof. dr. hab. Józef Miąso za całość, prof. dr. hab. Andrzej Śródka oraz prof. dr. hab. Kalina Bartnicka za ostatni tom, a także dr. Marian Zwiercan z Działu Rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej oraz mgr Anna Kozłowska.

Następnie Prezes PAN poprosił o omówienie prac nad ostatnim tomem prof. Wyczańskiego.

W swoim wystąpieniu prof. Wyczański skoncentrował się na tym, w czym sam brał udział. Wspominał profesorów: Pawła Czartoryskiego – kierownika i redaktora serii, Jerzego Dobrzyckiego – animatora oraz Mariana Biskupa. W swojej wypowiedzi prelegent koncentrował się na tomie III, stanowił on bowiem teoretyczne zamknięcie serii, łącząc serię łacińską z polską. Zdaniem referenta, tom III jest najciekawszy, ponieważ ukazuje postać Mikołaja Kopernika jako człowieka w pełni sił, twórczo działającego. Co więcej, tom III był w istocie najtrudniejszy w opracowaniu, a to z tego względu, że zawarta w nim została problematyka dotycząca różnych metodologicznych ujęć i sposobów ich realizacji. Tom III niemalże w sposób rewolucyjny ukazuje sylwetkę Mikołaja Kopernika, który nie jawi się już jako samotnik z Fromborka, lecz jako młody, pełen energii i odważnych pomysłów człowiek, twórca o rozlicznych zainteresowaniach i wielu obliczach, podejmujący wielorakie działania i mający w swoim dorobku mnóstwo teoretyczno-praktycznych osiągnięć.

Prof. Wyczański wyróżnił najważniejsze, jeszcze nie dość obecne w społecznej świadomości, obszary działalności podejmowanej przez Mikołaja Kopernika, m.in. jako astronoma, matematyka, humanistę, znawcę języków starożytnych oraz literatury greckiej i rzymskiej, ekonomistę w zakresie teorii monety i działań gospodarczych, praktykującego lekarza, organizatora i prawnika, doktora prawa kanonicznego, epistolografa, kartografa czy geografa.

W kolejnym referacie, zatytułowanym *Mikołaj Kopernik jako pisarz łaciński*, prof. Tadeusz Bieńkowski zajął się analizą sposobu pisania Kopernika. Wyodrębnił ideologię pisarstwa Kopernika oraz formalny jego wizerunek jako pisarza łacińskiego.

Kopernik chciał być pisarzem-twórcą, który odkrywa prawdy nauki i przekazuje je ludziom, pisarzem, który mimo oporów wewnętrznych pragnie podzielić się wynikami swych badań i owocami talentu z czytelnikami żądnymi szerokiej wiedzy i głębokiego pouczenia moralnego.

Kopernik uważał, że pisarz-uczony jest reprezentantem i wyrazicielem nauki zawartej w siedmiu sztukach wyzwolonych. Tej nauce przypisywał wielkie zalety moralne – odciąganie od zła i kierowanie umysłu ku większej doskonałości.

Stroną formalną pisarstwa Kopernika, czyli jego słownictwem łacińskim, stylem wypowiedzi i kompozycją dzieł zajmowano się od dawna. W wieku XIX byli to Niemcy: Prove, Hipler, Curtze, a w wieku XX polscy uczeni: A. Brandowski, L. A. i A. Birkenmajerowie, J. Kowalski, R. Gansiniec. Cenne spostrzeżenia tych badaczy referent przypominał i podsumowywał.

Około 1509 roku Kopernik napisał *Zarys podstaw astronomii (Commentariolus)* zawierający pierwsze sformułowanie na piśmie zarysu teorii heliocentrycznej. Kopernik przedstawił się tu jako autor, który niezmiernie skompliko-

waną problematykę potrafi maksymalnie uogólnić i ująć syntetycznie w precyzyjnej terminologicznie łacinie.

W 1509 roku ukazał się drukiem w Krakowie łaciński przekład *Listów* bizantyńskiego pisarza Teofilakta Symokatty. Badacze formy językowej tego przekładu (J. Kowalski, R. Gansiniec) uznali, że Kopernik biegle posługiwał się łaciną, chociaż „prostą i niestojną”, okazał natomiast mniejszą znajomość greki.

Znane obecnie i opublikowane listy prywatne i urzędowe Kopernika w swej warstwie językowej zwracają uwagę poprawnością składni, doбором słownictwa, zwięzłością.

Główne dzieło Kopernika *De revolutionibus* pisane było „dla matematyków” i Kopernik posłużył się w nim stylem rzeczowym, konkretnym wykładem, który Joachim Retyk nazwał „stylem geometrów”, a który w rzeczywistości cechowały jasność i prostota.

W swoim wystąpieniu prof. Kalina Bartnicka – Dyrektor IHN PAN w latach 2003–2007 – przypominała, że już w 1967 roku podjęto decyzję o wydaniu *Dzieł wszystkich* Mikołaja Kopernika. Prelegentka przywoływała czas, kiedy ponad cztery lata temu jako Dyrektor IHN PAN musiała stawić czoła finansowej zapaści w kierowanej placówce. Fakt ten nie był bez znaczenia dla sfinalizowania prac nad dziełem. I choć grant został doprowadzony do końca, należało jeszcze zająć się stroną wydawniczą przedsięwzięcia. Pełna realizacja inicjatywy była tym bardziej sprawą nie cierpiącą zwłoki, że jako owoc pracy zespołowej pracowników IHN PAN miała tym samym dowieść zasadności istnienia i racji bytu placówki. Opisując bardzo trudną sytuację finansową, w której IHN PAN znalazł się przed kilkoma laty, prof. Bartnicka przypominała wyczerpujący czas zmagania i walki o sfinalizowanie wydania dzieła, jak również poszczególne osoby i instytucje, dzięki którym ostateczne wydanie dzieła stało się możliwe.

Po przerwie, w drugiej części konferencji zasiadający w Prezydium prof. Mossakowski zwracał uwagę na rolę i miejsce IHN PAN w Wydziale I PAN. Wskazywał również na konieczność prowadzenia badań, wydawania opracowań, a przede wszystkim na znaczenie wysiłku polegającego na ukazywaniu miejsca Polski w Europie i konieczność niwelowania zaniedbań w tym obszarze.

W swoim wystąpieniu prof. Andrzej Woszczyk, reprezentujący Towarzystwo Naukowe w Toruniu, składał gratulacje IHN PAN za realizację epokowego dzieła. Prelegent podkreślał, że Toruń żył i wciąż żyje dokonaniem i dziełem Mikołaja Kopernika. Samo Towarzystwo Naukowe w Toruniu powstało jako dowód uznania dla jego myśli 16 grudnia 1875 roku. Również działające w Toruniu Polskie Towarzystwo Miłośników Astronomii czy Muzeum Mikołaja Kopernika mają dawać temu wyraz. Z inicjatywy toruńskiego TN Karol Górski organizował wykłady i seminaria dla astronomów i fizyków, poświęcone epoce i środowisku Mikołaja Kopernika. Profesor Jerzy Dobrzycki natomiast zajmował się upowszechnianiem wiedzy na temat astronomii w ujęciu Mikołaja Kopernika.

Duży udział w przybliżaniu epoki, w której żył i działał Mikołaj Kopernik, miał również profesor Marian Biskup, publikujący liczne źródła, dokumenty czy serie w różnych wydawnictwach. Przy TN powstała także Komisja Kopernikowska, dzięki której poza realizacją wielu lokalnych przedsięwzięć (np. wykonanie zegara słonecznego, skonstruowanie modelu systemu planetarnego, ufundowanie tablicy pamiątkowej) wydano również 20 książek popularnonaukowych poświęconych różnym aspektom życia i dzieła Mikołaja Kopernika. Niektóre z książek doczekały się II, a nawet III wydania.

Jako następny głos zabral doc. Jacek Soszyński, przybliżając kulisy edycji *Dzieł wszystkich* Mikołaja Kopernika pod kierownictwem prof. Pawła Czartoryskiego. Referent przywoływał czas, gdy sformułowana została koncepcja całej edycji podczas wystąpienia zaprezentowanego w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim w dniach 18–19 lutego 1972 roku, zatytułowanego *Zasady edycji Dzieł wszystkich Mikołaja Kopernika*. W roku 1972 zostały utworzone trzy zespoły: w Krakowie, Toruniu i Warszawie, wspomagane przez grono specjalistów zagranicznych. Prelegent wspominał swój własny udział w prowadzeniu Archiwum Zakładowego oraz omawiał kwestie dotyczące strony organizacyjnej przedsięwzięcia, jak chociażby zbieranie źródeł, fotografii, ilustracji czy prace nad makietami tomów.

W kolejnym wystąpieniu doc. dr hab. Michał Kokowski omawiał perspektywę badań kopernikańskich podejmowanych w Polsce. Przeprowadziwszy periodyzację dla omawianego przez siebie zagadnienia i koncentrując ją wokół czterech okresów (1. 1795–1918; 2. 1918–1945; 3. 1945–1989; 4. 1989–2007), prelegent uznawał ostatni okres za schyłek badań kopernikańskich w Polsce, który nastąpił wraz ze śmiercią lub rezygnacją profesora Czartoryskiego, profesora Dobrzyckiego, profesora Wasiutyńskiego, profesora Biskupa i doktora Baranowskiego.

W latach 2003–2007 referent przygotował monografię poświęconą różnym obliczom Mikołaja Kopernika. Wskazywał również na znaczenie KHN PAU, KHN PAN i IHN PAN dla polskiej kopernikanistyki, ubolewając jednocześnie nad niedostatecznym finansowaniem historii nauki i pominięciem jej na liście samodzielnych dyscyplin naukowych, a także nad niedostatecznym w Polsce dostępem do literatury z zakresu historii nauki, która przecież żywo rozwija się na świecie.

Przedstawiając stan badań kopernikańskich za granicą, prelegent omówił dorobek Niemiec i Stanów Zjednoczonych w tym zakresie. Jeśli chodzi o Niemcy, to już od drugiej połowy XIX wieku zaczęto podejmować badania kopernikańskie, które zaowocowały wydaniem 9 tomów dzieł zebranych. W Stanach Zjednoczonych natomiast pionierskim dziełem w omawianym zakresie okazała się wydana w 1957 r. książka Thomasa Kuhna zatytułowana *The Copernican Revolution*.

Doc. Kokowski postulował, by, jeśli chodzi o perspektywy badań kopernikańskich w Polsce, rozpocząć współpracę międzynarodową z Niemcami oraz Stanami Zjednoczonymi, jak również organizować międzynarodowe studia doktoranckie w zakresie historii nauki. Niezbędne stanie się również finansowanie badań z zakresu historii nauki oraz tworzenie jej katedr, również jako dyscypliny szczegółowej.

Jako ostatni głos zabrał doc. Jarosław Włodarczyk – obecny redaktor naczelny „Studia Copernicana”. Prelegent omówił historię serii w latach 1970–2007, kiedy wydano jej 40 tomów. Prezentując statystykę dotyczącą zawartości tomów, referent uszczegóławiał, że w okresie niemal czterdziestu lat 20 tomów zostało wydanych w nowożytnych językach obcych, a 19 tomów w języku polskim, 14 tomów zawierało edycje źródeł, 18 tomów – monografie, 8 tomów – zbiór artykułów, 9 tomów – edycje bądź przekłady, 38 tomów – treści z zakresu historii nauki, 2 tomy – treści z zakresu filozofii nauki etc.

W swoim wystąpieniu referent zaprezentował obecny skład Komitetu Redakcyjnego „Studia Copernicana” oraz uczonych zaproszonych do współpracy. Pośród wysuniętych przez Komitet propozycji, dotyczących kolejnych edycji serii, znalazły się m.in.: wybór artykułów autorstwa prof. Jerzego Dobrzyckiego, kopernikana w dziele Tychona Brahego, pisma astronomiczne i astrologiczne Szkoły Krakowskiej.

Konferencję zamknął Dyrektor IHN PAN, dziękując prelegentom oraz pozostałym zebranym za wzięcie udziału w tym spotkaniu.